

Dostopnost Ustave RS za ljudi z motnjami v duševnem razvoju – dileme in izzivi

ŽIVA JAKŠIČ IVAČIČ, BARBARA KADUNC,
ŠPELA MLAKAR, ŠPELA SCHMID

*Študentska sekcija Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije,
Kardeljeva ploščad 16, SI – 1000 Ljubljana, ziva.jaksic@gmail.com, cnudak@gmail.com,
spelaa.mlakar@gmail.com, spela.manca@gmail.com*

1.04 Strokovni članek – 1.04 Professional Article

Konvencija o pravicah invalidov zahteva, da so vse informacije dostopne invalidom v njim razumljivi obliki. Namen prispevka je evalvirati proces prirejanja Ustave Republike Slovenije v lahko berljivo in razumljivo obliko s poudarkom na udeležbi lektorjev z motnjami v duševnem razvoju. Štiri člene ustave smo priredile v dve obliki, pri preverjanju pa smo ugotovile, da si lektorji želijo vseh informacij, ki so v izvirnem besedilu členu, vendar v njim razumljivi obliki. Izrazili so željo, da bi ob prvi različici priredbe, zvesti izvirnemu besedilu, imeli tudi razlagalno različico.

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities requires that all information is accessible to people with disabilities in an understandable form. The purpose of the paper is to evaluate the process of transforming the Constitution of the Republic of Slovenia into an easy-to-read and understandable form and verification of four articles, emphasizing the involvement of eight proofreaders with intellectual disabilities. Four Articles of the Constitution were adapted in two versions. We found that proofreaders want all the information from the original text of the article, written in an understandable way. They expressed the desire to have an interpretative version of the Article next to the adapted version of article, written in easy-to-read form.

Ključne besede: Konvencija o pravicah invalidov, Ustava RS, lahko branje, lektorji, motnje v duševnem razvoju

Key words: Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Constitution of the Republic of Slovenia, easy-to-read, proofreaders, intellectual disabilities

0 Uvod

Konvencija o pravicah invalidov v 9. členu, ki govori o dostopnosti, navaja, da morajo države pogodbenice invalidom omogočati neodvisno življenje in polno sodelovanje na vseh področjih življenja. Določa tudi, da jim morajo omogočati dostop do informacij, kar se tesno povezuje z branjem. Branje nam omogoča, da smo neodvisni od drugih ter da sodelujemo v družbenem življenju. V 21. členu *Konvencije* je zapisano, da morajo države pogodbenice invalidom zagotavljati informacije, ki so namenjene javnosti, v njim dostopnih oblikah zapisa in tehnologijah, ki ustrezajo različnim vrstam invalidnosti. Država mora invalidom zagotoviti enako pravico do

pridobivanja informacij, kot jo imajo drugi ljudje, hkrati jim mora omogočati tudi enako pravico do svobodnega izražanja (*Zakon o ratifikaciji konvencije o pravicah invalidov in izbirnega protokola h konvenciji o pravicah invalidov 2008*). Oba člena te konvencije sta tesno povezana z lahkim branjem.

1 Kaj je lahko branje?

Lahko branje največkrat opisujemo kot način opolnomočenja oseb z motnjami v duševnem razvoju, ki potrebujejo prilagojene informacije za samostojno branje in razumevanje. Ko informacije zapišemo v lahko berljivi oziroma lahko čitljivi in razumljivi obliki, jim omogočimo védenje o zadevah, ki so zanje pomembne oziroma jih zanimajo. Glavno načelo lahkega branja je zagotoviti razumevanje vsebine osebam z motnjami v duševnem razvoju, kot tudi drugim, ki potrebujejo tak pristop (Haramija in Batič 2016).

Kljub vsem smernicam in navodilom definicija lahkega branja ni poenotena. Lahko bi rekli, da obstajata dve vrsti lahkega branja, in sicer (1) gre za lingvistično prilagoditev besedila, ki omogoča lažje branje, ne pa tudi lažjega razumevanja; (2) gre za celotno prilagoditev besedila, ki poenostavi branje in razumevanje, tako da se spremeni zahtevnost besedila in izpušča določene informacije (*International Federation of Library Associations and Institutions 2010*; Haramija 2017). Ocena, ali je neko gradivo lahko berljivo in razumljivo, je odvisna od sposobnosti in izkušenj posameznega bralca. Koncept lahkega branja ne more biti univerzalen in ni mogoče oblikovati besedila, ki bi ustrezalo vsem ljudem z motnjami branja ali drugimi posebnimi potrebami (*Make it simple 1998*). Obstajajo pa smernice, po katerih se ravnamo; tako je veliko število gradiv primerno za več skupin oseb z različnimi bralnimi težavami. Za uspešno bralno izkušnjo so pomembni tudi posameznikovi interesi in izkušnje. Obseg bralcev je običajno širši od pričakovanega oziroma ciljnega, zato je pomembno, da vsak bralec dobi ustrezno gradivo v lahkem branju, ki mu najbolj ustreza (*International Federation of Library Associations and Institutions 2010*).

2 Kaj je komunikacija in kam uvrščamo lahko branje?

Pisna besedila upoštevajo trdna pravila (Mandić 1998), zato lahko sporočila v njih lažje preoblikujemo oziroma priredimo v lažje berljivo in razumljivo obliko. Pri lahkem branju lahko pride tudi do nerazumevanja ali nepravilnega razumevanja nekaterih informacij oziroma do neustreznega pretoka informacij, tj. do določenih šumov, ki se sicer pojavljajo pri medosebni komunikaciji in jo ovirajo (Vec 2005: 16). Pri prirejanju besedil v lahko branje je treba minimizirati oziroma v celoti odpraviti komunikacijski šum, zato je treba premišljeno izbirati pojme in povedi ter sproti preverjati, kako uporabniki razumejo prirejeno, ne da bi okrnili vsebino. Za prirejanje v lahko berljivo in razumljivo obliko je potrebno skupinsko delo, ki omogoča pripravo korektnega, razumljivega in čim bolj dostopnega besedila. Osebe z motnjami v duševnem razvoju so v prirejevalni skupini izredno pomembne, saj sodelujejo v prirejevalni skupini kot testni bralci oziroma lektorji.

3 Komu je lahko branje namenjeno?

Demokratska pravica je, da imajo vsi ljudje dostop do kulture, literature in informacij v njim razumljivi obliki. Bistveno je, da imajo državljani zagotovljen dostop do informacij o tem, kaj se v družbi dogaja. Pomemben vidik je kakovost življenja. Imeti sposobnost branja močno poveča samozavest človeka, saj lahko z branjem razširja svoj pogled na svet in tako lažje prevzame nadzor nad svojim življenjem. Ljudje lahko s pomočjo branja širijo ideje, misli in izkušnje, s tem pa tudi osebnostno rastejo. Obstaja veliko različnih vzrokov za bralne težave ter veliko različnih posameznikov, ki lahko zaradi svojih posebnih potreb veliko pridobijo z informacijami v lahko berljivi in razumljivi obliki.

Lahko branje je namenjeno dvema ciljnim skupinama. (1) Gre za bralce, ki trajno potrebujejo gradiva v lahkem branju – osebe z disleksijo in ostalimi bralnimi težavami, osebe z motnjami v duševnem razvoju, osebe z motnjami avtističnega spektra, osebe z motnjo pozornosti, osebe, ki izgubijo sluh, preden se razvije govor, oziroma prelingvalno gluhe osebe, osebe z afazijo ter osebe z demenco. (2) Gre za bralce, ki imajo omejeno jezikovno znanje (npr. tujejezični priseljenci) ali omejeno znanje branja (npr. slabi bralci) – lahko branje jim pomaga pri preseganju pomanjkljivega jezikovnega znanja in pripomore k izboljšanju njihovih bralnih sposobnosti. Obe skupini oseb se delita v tri podskupine, in sicer na otroke, mladostnike in odrasle (*International Federation of Library Associations and Institutions* 2010).

4 Evropske smernice za pripravo lahko berljivih in razumljivih informacij

Ob raznovrstnosti skupin, ki so jim gradiva v lahkem branju namenjena, se postavlja vprašanje, ali lahko eno gradivo v lahkem branju ustreza vsem navedenim skupinam. S pomočjo evropskih smernic za lahko berljiva gradiva (*International Federation of Library Associations and Institutions* 2010) je mogoče pripraviti gradiva, ki so primerna za več skupin oseb z različnimi bralnimi in drugimi težavami. Vsako gradivo v lahkem branju ni ustrezno za vse ciljne skupine, saj so za uspešno bralno izkušnjo pomembni tudi posameznikovi interesi in izkušnje.

Smernice in pravila, ki nagovarjajo predvsem pripravljalce gradiv za odrasle z motnjami v duševnem razvoju, so oblikovali strokovnjaki v okviru evropskega projekta *Poti do izobraževanja odraslih z motnjami v duševnem razvoju*. Pri oblikovanju smernic so sledili načelu, da imajo vsi ljudje pravico do dobrih informacij (*Informacije za vse b. d.*).

Pred prirejanjem besedila v lahko branje je treba dobro spoznati ciljno skupino ljudi, ki bodo informacije uporabljali in izbrati primeren način posredovanja informacij (npr. v pisni obliki ali na DVD-ploščku). Upoštevati je treba način izražanja, ki posamezni skupini ljudi ustreza (npr. odraslih ne bomo nagovarjali z otroškim besednjakom). Med prirejanjem čim bolj aktivno vključujemo osebe, ki jim je besedilo namenjeno, da povedo, kaj o temi že vedo, česa si želijo, podajo povratno informacijo med prirejanjem in podobno. Za lahko branje so primerni enostavni, enopomenski izrazi, zahtevnejše pa je treba razložiti. Za isto predmetnost ves čas uporabljamo isto besedo, izogibamo se prisposodbam, kraticam in tujkam. Za lažje razumevanje sporočila uporabljamo vsakodnevne primere in pišemo z

velikimi tiskanimi črkami (izjemoma z malimi). Oblikujemo kratke stavke, v katerih osebe nagovarjamo neposredno. Pišemo v tvornem načinu in se dosledno izogibamo nikalnim povedim. Povedi so enostavne, po možnosti enostavčne, vsak stavek pa postavimo v svojo vrstico. Izogibamo se podčrtnim ali končnim opombam, pomembne stvari večkrat ponovimo. Naslovi morajo biti kratki in zelo jasni, uporabljamo čim manj podnaslovov. Vsebine, ki se med seboj povezujejo, zapišemo v istem sklopu. Paziti je treba na rabo zaimkov, ki lahko bralca zmedejo, saj ni vedno jasno, na kaj oziroma koga se nanašajo. Besedilo vedno poravnamo na levo stran, med odstavki naj bo presledek. Strani morajo biti označene oziroma oštevilčene. Po potrebi v besedilo vključimo nazorno slikovno gradivo, ki ne sme prikazovati preveč elementov in pri katerem za enako stvar uporabimo vedno enako sliko (*Informacije za vse b. d.*). Lahko branje, ki je usklajeno z evropskimi smernicami, je prepoznavno označeno:

Slika 1: Logotip lahkega branja

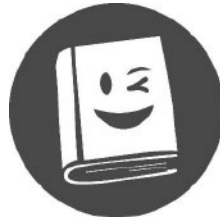
5 Pregled gradiv v lahkem branju

Lahkega branja je v Sloveniji veliko, vendar večinoma ni označeno z ustreznim logotipom. Vsaka dva meseca izhaja časopis *20 minut*, ki je zapisan v lahko berljivi in razumljivi obliki. Izdaja ga Zavod RISA, ki skrbi tudi za druga dela in priredbe v lahko berljivi in razumljivi obliki, kot so npr.: *Pod svobodnim soncem* (2015), *Naše zgodbe* (2013), *Visoška kronika* (2012), *Romeo in Julija* (2012); Aksinja Kermanuer je leta 2016 izdala roman *Cvetje in ogenj*. Vsa gradiva so dostopna na spletu in večinoma sledijo smernicam lahkega branja (*Informacije za vse b. d.*). Zavod RISA je tudi nosilec projekta *LAHKO JE BRATI: Razvoj temeljnih usmeritev, metod, didaktičnih gradiv in spremljajočih orodij za lahko branje v Sloveniji* v okviru razpisa Ministrstva za kulturo (Jezikovna integracija ranljivih skupin govorcev v Republiki Sloveniji). Projekt sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, partnerji pa so še Zveza Sožitje, Inštitut Integra, Univerza v Mariboru, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika in Društvo LABRA (Rot 2018). V začetku leta 2019 bosta v okviru projekta izšla dva priročnika *Lahko je brati* s smernicami ter standardi za slovensko lahko branje. Prvi priročnik, s smernicami in navodili bo napisan v obliki lahkega branja, drugi priročnik pa bo dopolnjeval prvega in bo namenjen bolj poglobljenemu pogledu v ozadje nastajanja lahko berljivih ter razumljivih informacij.

V Sloveniji obstaja nekaj gradiv za pripravo lahkega branja (*IFLA, Inclusion Europe in Zveza Sožitje*), ki predstavljajo osnovo za razvoj v praksi preizkušenih in svežih smernic, nadgrajenih z novimi metodološkimi dognanji. Nova priporočila

bodo dopolnjena z izkušnjami in s številnimi slovenskimi in tujimi primeri iz prakse. V primerjavi s smernicami *Informacije za vse*, ki so nastale v okviru projekta Pathways in so jih v Zavodu RISA ter Društvu LABRA testirali, bodo nove smernice prinesle nekatere novosti, npr. uporaba velikih tiskanih črk ne bo več predpisana, razmik med vrsticami bo vsaj 1,5 točke, razmik med odstavki pa 3 točke itd.

Nove smernice bodo določile lahko branje,¹ stopnje slovenskega lahkega branja in znak za slovensko lahko branje. Prepoznavne bodo po nazornih barvnih ilustracijah, pojasnilih in primerih, elektronski predlogi na USB-ključku ter spletni strani. Gre za pomembne novosti v razvoju lahko berljive in razumljive slovenščine, ki pa bo po našem mnenju še predmet multidisciplinarne razprave.

Slika 2: Logotip lahkega branja, ki je nastal v projektu »Lahko je brati«

Leta 2017 je bilo v Sloveniji ustanovljeno Društvo za prilagojeno obliko komunikacij LABRA, ki se zavzema, da bi imeli vsi ljudje dostop do informacij v zanje razumljivi obliki.

Na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru je v letu 2017 potekal projekt *Lahko branje* v okviru Projektnega dela z negospodarskim in neprofitnim sektorjem – študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2018. Cilj projekta je bil študentom predstaviti lahko branje, jih naučiti pravil za pisanje lahko berljivih besedil ter nato preverjati besedila z uporabniki. Pripravljena so informativna besedila² po pravilih lahkega branja za ranljive skupine prebivalstva v vsakdanjem življenju npr. osebe z motnjami v duševnem razvoju, osebe s težavami na področju branja in pisanja, priseljenci ipd.

V lahko berljivi obliki sta dostopna *Vodnik o pravicah invalidov* (2015) in *Konvencija o pravicah invalidov* (2008), ki sledita smernicam *Informacije za vse*. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je izdalo dokument, ki v poenostavljeni obliki predstavlja delo zagovornika načela enakosti in bralce usmerja v ustanove, kjer lahko poiščejo pomoč. Ne gre za lahko berljiv dokument, je pa primeren za osebe, ki imajo slabše znanje slovenskega jezika. V lahkem branju je oblikovana tudi knjiga *Šolanje in zaposlovanje otrok in odraslih, ki se težko učijo* (Zaviršek in Gorenc 2007), katere namen je osebam z motnjami v duševnem razvoju predstaviti šolanje in zaposlovanje na njim razumljiv način.

¹ Za odrasle bralce je predvidenih več stopenj lahkega branja, ki bodo označene z različnimi barvami in bodo imele kazalnike za razvrščanje informacij. Posebne stopnje so predvidene tudi za lahko branje za otroke.

² Vsa prirejena besedila so dostopna na <https://pef.um.si/370/sipk+lahko+branje+20162017>.

Opažamo pomanjkljivosti slovenskih gradiv v lahko berljivi in razumljivi obliki, glede na evropske smernice, kot so nedosledna raba velikih tiskanih črk, neustrezna poravnava besedila, zapisovanje večjega števila stavkov v isto vrstico ter uporaba večstavčnih, kompleksnejših povedi. Ker je treba slediti ciljni skupini bralcev, je npr. v nekaterih primerih ustrezna tudi raba malih tiskanih črk, čeprav to onemogoča dostop do vsebine vsem osebam z motnjami v duševnem razvoju, ki imajo usvojeno večščino branja, npr. le velikih tiskanih črk ... Informacije, zapisane v lahko berljivi in razumljivi obliki, so lahko namenjene tudi otrokom. V zadnjih letih se je to področje v Sloveniji intenzivno razvijalo (Petek in Hiter Ravnjak 2017, Vizjak 2016, Volčanjk 2018).

6 Ilustrirana ustava Republike Slovenije v stripu

Zoran Smiljanić je v sodelovanju z Državnim zborom in Ustavnim sodiščem oblikoval *Ilustrirano ustavo Republike Slovenije* v stripu. Gre za drugačno, zabavnejšo, lažje razumljivo različico slovenske ustave. Zastavlja se vprašanje, ali strip lahko pomaga pri razumevanju besedila, kar je glavni izziv lahkega branja. Ilustrirana ustava je napisana razumljivo, poenostavljeno, kljub temu pa ostaja težje dostopna osebam z motnjami v duševnem razvoju, saj strip zajema le nekatere člene ustave in ni oblikovan po načelih lahkega branja (*Informacije za vse* b. d.).

Strip je dostopen na spletni strani <http://www.us-rs.si/strip/> in je oblikovan tako, da je omogočeno premikanje naprej in nazaj po straneh. Bralec ve, na kateri strani se med branjem nahaja, kaj je vsebina določene strani, omogočena je tudi povečava strani. Po smernicah za oblikovanje lahko berljivih in razumljivih informacij (*Informacije za vse* b. d.) so največja pomanjkljivost ustave v stripu kompleksne povedi. Besedilo je napisano z velikimi tiskanimi črkami, vendar skladenjsko ni primerno za vse skupine oseb s posebnimi potrebami. Na posamezni strani je preveč podatkov, slikovno ozadje pa bralca lahko zmede, čeprav naj bi bil njegov namen ponazoritev vsebine. Za boljše razumevanje bi morale biti slike med seboj bolj ločene (manj slik na eni strani, večji razmik med njimi) – tako bi se osebe z bralnimi težavami lažje orientirale in razumele sporočilo.

Ustava v stripu je primerna oblika za mlajše bralce in ljudi z omejenim jezikovnim znanjem. Manj primerna je za osebe z motnjami v duševnem razvoju (zapleteno zložene povedi), za osebe z disleksijo (oblika pisave in premajhni razmiki), za osebe z motnjami pozornosti (preveč slikovnega gradiva na eni strani). Če bi ta oblika ustave imela posneto govorno sintezo, bi bila dostopnejša tudi za slabovidne in slepe osebe ter osebe z motnjami branja.

7 Prirejanje Ustave Republike Slovenije v lahko berljivo in razumljivo obliko

V Študentski sekciji Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije smo oblikovali delovno skupino dvanajstih študentk, ki prireja določila Ustave Republike Slovenije v lahko berljivo in razumljivo obliko. Vodja delovne skupine se je udeležila izobraževanja za pripravo besedil v lahkem branju po evropskih

smernicah pri Zvezi Sožitje in doslej smo po le-teh priredile 61 členov. Razdeljene smo v tri podskupine, od katerih vsaka prireja svoje člene Ustave RS. Vse priredbe smo zbrale v dokumentu v skupni rabi, vsaka podskupina pa je pregledala priredbe drugih dveh ter podala svoje predloge in popravke. Delovna skupina se je tedensko sestajala in vsak člen posebej pregledala ter uskladila dokončno vsebino in obliko.

7.1 Vprašanja in dileme/izzivi

7.1.1 Kako oblikovati smiselne povedi, da obdržijo vsebino, vendar upoštevajo vsebinske in oblikovne zahteve lahkega branja?

Povedi v originalnih besedilih so pogosto dolge in vsebinsko zapletene. V povedi je več različnih ali pa med seboj povezanih informacij. Vprašanje se nanaša na smiselno podajanje vseh vsebin v povedi na enostaven način in v obliki, ki je primerna za uporabo.

7.1.2 Kdaj smo preveč reducirale ali poenostavile vsebino?

Ali je smiselno vključiti celotno vsebino ali le ključne informacije?

Pri preoblikovanju vsebin smo se pogosto spraševale, katere vsebine moramo vključiti v lahko berljivo različico in katere lahko izpustimo. Nekatero informacijo so nam predstavljale velik izziv za prirejanje in pogosto je pogovor nanasel na dilemo, ali je sploh pomembno, da določeno informacijo vključimo. Velikokrat bi bilo lažje, če bi obdržale le po naši presoji ključne informacije, preostale pa izločile.

7.1.3 Ali lahko omejimo vsebino?

Med pogovori o vključitvi ali izključitvi vsebin smo se spraševale, ali je prav, da vsebino sploh poenostavimo. Do katere mere poenostavljati vsebino in katero vsebino izpustiti oziroma izpostaviti?

7.1.4 Ali smo razumele bistvo členov Ustave RS?

Zavedale smo se, da nimamo potrebnih pravnih znanj za globinsko in pravilno razlago Ustave RS, zato smo prosile pravne strokovnjake za vsebinsko razlago členov.

7.1.5 Kako ustrezno prirediti abstraktne pojme, da bodo razumljivi?

Kateri pojmi so lažje razumljivi in kateri to niso?

Vsebine v Ustavi RS so pogosto abstraktne, saj določajo različne pojave, pravice ipd. Konkretizacija pojmov in konceptov je bila za nas velik izziv.

7.1.6 Kako vemo, ali smo dovolj dobro priredili vsebino in obliko, da je berljiva in razumljiva?

Med prirejanjem smo se redno spraševale, ali je naše delo kakovostno opravljeno. Ali smo vsebino dobro priredile? Ali je prirejena vsebina zvesta sporočilu originala?

Ali je oblika dovolj primerna? Najboljše odgovore na ta vprašanja smo dobile od lektorjev z motnjami v duševnem razvoju.

7.2 Vključitev lektorjev

Lektorji oziroma bralci z motnjami v duševnem razvoju so ključnega pomena pri prirejanju besedil v lahko berljivo in razumljivo obliko. Pri prirejanju besedila Ustave RS nam je bilo v veliko pomoč osem lektorjev iz varstveno delovnega centra, ki deluje v okviru invalidskega podjetja Želva, d. o. o. Lektorji so bile osebe z zmernimi oziroma težjimi motnjami v duševnem razvoju s statusom invalida po *Zakonu o družbenem varstvu* (1983), ki so svoje misli lahko ubesedili.

Pri sodelovanju z lektorji moramo biti pozorni na njihove bralne in komunikacijske sposobnosti. Pomembno je, da se zavedamo pomembnosti lektorjev in da jih enakovredno upoštevamo pri procesu prirejanja besedila.

Na prvem sestanku smo pregledale štiri od šestih pripravljenih členov. Izbrale smo le tiste, za katere smo ocenile, da bi bili vsebinsko najbolj zanimivi za lektorje: 14. člen – Enakost pred zakonom; 15. člen – Uresničevanje in omejevanje pravic; 52. člen – Pravice invalidov; 53. člen – Zakonska zveza in družina.

Za vse člene smo pripravile dve različni obliki besedila. Prva oblika je bila zvesta vsebini člena in ni vsebovala nobenih razlag vsebine oziroma terminov. Razlage zahtevnejših terminov so bile v slovarju, ki je bil priložen k besedilu ustave. Druga oblika člena si dovoljuje več vsebinske prostosti, saj ne vsebuje vsebin, za katere smo med prirejanjem presodile, da niso bistvene za razumevanje člena. Zahtevnejše vsebine oziroma termini so razloženi v besedilu.

Do oblikovanja dveh različnih oblik je prišlo zaradi dilem, s katerimi smo se soočale. Od lektorjev smo želele odgovore na naslednja vprašanja: (1) Katera oblika besedila se jim zdi bolj primerna oziroma uporabna in zakaj? (2) Ali imajo raje razlago ob besedilu ali v besedilu? (3) Ali želijo, da besedilo vsebuje celotno vsebino člena ali da vsebuje samo bistvene informacije? (4) Na kaj moramo biti pozorni pri nadaljnjem preoblikovanju besedila Ustave RS?

7.3 Prirejanje besedila

14., 15., 52. in 53. člen Ustave RS smo priredile v Obliko 1 in Obliko 2. Podčrtane besedne zveze oziroma termine v Obliki 1 smo uvrstile v razlagalni slovar in jih pojasnile v lahko berljivi in razumljivi obliki. Na sestanku so vsi lektorji dobili obe obliki priredbe in slovar.

7.3.1 14. člen Ustave RS govori o enakosti pred zakonom:

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Oblika 1:

V SLOVENIJI SO NAM VSEM ZAGOTOVLJENE ENAKE ČLOVEKOVE PRAVICE.

V SLOVENIJI SO NAM VSEM ZAGOTOVLJENE TEMELJNE SVOBOŠČINE.
ENAKE ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE
SO NAM ZAGOTOVLJENE NE GLEDE NA OSEBNE OKOLIŠČINE.
MOŠKI IN ŽENSKES IMAMO ENAKE PRAVICE.
ENAKE PRAVICE IMAMO REVNI IN BOGATI.
ENAKE PRAVICE IMAJO LJUDJE RAZLIČNIH NARODNOSTI.
INVALIDI IMAJO ENAKE PRAVICE KOT VSI DRUGI.

Oblika 2:

V SLOVENIJI IMAMO VSI LJUDJE ENAKE PRAVICE.
IMAM ENAKE PRAVICE TUDI ČE:
– SI DRUGE NARODNOSTI,
– VERJAMEŠ V DRUGEGA BOGA,
– IMAŠ DRUGAČNA PREPRIČANJA.
MOŠKI IN ŽENSKES IMAMO ENAKE PRAVICE.
TUDI REVNI IN BOGATI IMAMO ENAKE PRAVICE.
INVALIDI IMAJO ENAKE PRAVICE KOT VSI DRUGI.

7.3.2 15. člen Ustave RS govori o uresničevanju in omejevanju pravic:

Človekove pravice in temeljne svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave. Z zakonom je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kadar tako določa ustava ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine. Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava. Zagotovljeni sta sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve. Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri.

Oblika 1:

PRAVICE URESNIČUJEMO NEPOSREDNO NA PODLAGI USTAVE.
ZA TO NISO POTREBNI NOBENI DRUGI ZAKONI.
ZAKON LAHKO PREDPIŠE LE NAČIN URESNIČEVANJA PRAVIC.
NAŠE PRAVICE SO OMEJENE LE S PRAVICAMI DRUGIH.
ČE MENIMO, DA NAM KRŠIJO NAŠE ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE
SVOBOŠČINE, SE LAHKO PRITOŽIMO NA SODIŠČU.
NA TA NAČIN SI ZAGOTOVIMO SODNO VARSTVO NAŠIH PRAVIC IN
SVOBOŠČIN TER PRAVICO DO ODPRAVE POSLEDIC NJIHOVE KRŠITVE.

Oblika 2:

USTAVA JE BESEDILO.
DOLOČA NAŠE PRAVICE IN DOLŽNOSTI.
ZAKONI SO PRAVILA.
DOLOČAJO, KAKO SE PRAVICE URESNIČUJEJO.
TVOJE PRAVICE NE SMEJO KRŠITI PRAVIC DRUGIH LJUDI.
ČE TI NEKDO ŠKODUJE, BOŠ DOBIL POMOČ.
VSE NAŠE PRAVICE SO ENAKO POMEMBNE.

7.3.3 15. člen Ustave RS govori o pravicah invalidov:

Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo.

Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje iz prejšnjega odstavka se financira iz javnih sredstev.

Oblika 1:

INVALIDOM JE ZAGOTOVLJENO VARSTVO IN USPOSABLJANJE ZA DELO. NAČIN URESNIČEVANJA PRAVICE DO VARSTVA IN USPOSABLJANJA DOLOČA POSEBEN ZAKON.

OTROCI Z MOTNJAMI V TELESNEM ALI DUŠEVNEM RAZVOJU IN DRUGI TEŽKI INVALIDI IMAJO PRAVICO DO IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA ZA DEJAVNO ŽIVLJENJE V DRUŽBI.

DENAR ZA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA OTROK Z MOTNJAMI V TELESNEM ALI DUŠEVNEM RAZVOJU TER DRUGIH TEŽKIH INVALIDOV MORA ZAGOTOVITI DRŽAVA.

Oblika 2:

TUDI INVALIDI MORAJO DOBITI VARSTVO IN USPOSABLJANJE ZA DELO. TO POMENI, DA SE UČIJO SPOSOBNOSTI, VEŠČIN IN NAVAD, KI JIH POTREBUJEJO ZA TOČNO DOLOČENO DELO.

OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI IMAJO PRAVICO DO IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA ZA DEJAVNO ŽIVLJENJE V DRUŽBI.

TO POMENI, DA IMAJO PRAVICO, DA HODIJO V ŠOLO, SE UČIJO, HODIJO K RAZLIČNIM KROŽKOM, NA RAZLIČNE TEČAJE (NPR. PLESNE TEČAJE) IN SE NA TAK NAČIN AKTIVNO VKLJUČUJEJO V DRUŽBO.

IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE SE PLAČUJE IZ JAVNIH SREDSTEV.

7.3.4 53. člen Ustave RS govori o zakonski zvezi in družini:

Zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Sklene se pred pristojnim državnim organom. Zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej, v družini in v zunajzakonski skupnosti ureja zakon. Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

Oblika 1:

V ZAKONSKI ZVEZI STA ZAKONCA ENAKOPRAVNA.

ZAKONSKO ZVEZO SKLENEMO PRED MATIČARJEM.

RAZMERJA V ZAKONSKI ZVEZI UREJA POSEBEN ZAKON.

DRŽAVA ŠE POSEBEJ VARUJE DRUŽINO, MATERINSTVO, OČETOVSTVO, OTROKE IN MLADINO.

Oblika 2:

KO SE POROČIŠ, IMAŠ ENAKE PRAVICE KOT TVOJ PARTNER.

POROČIŠ SE LAHKO LE PRED MATIČARJEM.

ZAKON UREJA PRAVICE LJUDI, KI SE POROČIJO, SO DEL DRUŽINE ALI PA ŽIVIJO SKUPAJ.

IMAMO POSEBNE ZAKONE, KI VARUJEJO DRUŽINE, MATERE, OČETE, OTROKE IN MLADINO.

7.4 Potek srečanja

Na začetku srečanja smo se sodelujoči predstavili in povedali, kaj pričakujemo od sestanka. Vsak lektor je dobil gradivo za aktivno sodelovanje. Za vsak člen smo najprej prebrali originalni zapis, nato Obliko 1 in Obliko 2. Nekatere člene smo prebrale me, za branje nekaterih so se javili lektorji. Po vsakem členu smo se pogovorili, katera oblika jim je bila bolj razumljiva, lažja za branje ali poslušanje ter kaj jim pri priredbah ni ustrezalo, kaj je bilo težje brati, poslušati in razumeti. Preverile smo (ne)razumljive besede oziroma termine, zanimalo nas je, ali naše priredbe/razlage v slovarju pomagajo boljše razumeti vsebine.

7.4.1 Povratne informacije lektorjev in naše ugotovitve

Pri prirejanju besedila v lahko berljivo obliko je pomembno, da se smiselno držimo trenutnih evropskih smernic, zavedati pa se moramo specifičnosti potreb ciljne skupine ter individualnosti posameznih članov. Predlagamo, naj bo skupina lektorjev glede na bralne sposobnosti čim bolj heterogena, saj to zagotavlja čim širšo reprezentativnost ciljne skupine in posledično širše uporabno besedilo.

Odločanje lektorjev o primernosti vsake od predlaganih oblik priredbe je bilo pogojeno z individualnimi zaznavami bralca. Za Obliko 1 so se lektorji odločali, ker je bila »bolj razumljiva; ni bilo treba dolgo razmišljati, da bi razumeli; bolje razloži vsebino člena; ker lahko pogledaš v slovar besed, če česa ne razumeš; ker vsebuje več vsebin kot oblika 2«. Lektorji so se odločali za Obliko 2, ker je »zapisana /.../ v alinejah (tako besedilo lažje preberemo); bolj razumljiva; ima manj besedila; napisana je bolj po domače; vsebuje bolj preprosto besedilo; je lažje berljiva; vse razloži sproti; vsebuje primere«.

Zaključek

Zaradi heterogene sposobnosti bralcev z motnjami v duševnem razvoju je težko oblikovati besedilo, ki ustreza vsem. V želji, da ugotovimo, katera oblika priredbe členov lektorjem najbolj ustreza, smo na srečanju obravnavali obe obliki. Nekaterim je bila bližja Oblika 1, drugim Oblika 2. Sporočilo lektorjev je bilo, da želijo dobiti vse informacije, ki so dobro razložene in podprte s slovarjem težko razumljivih besed. Menimo, da bi najboljše prirejanje moralo združiti obe obliki (obliko 1, ki je v celoti zvesta vsebini člena in ne vsebuje nobenih razlag vsebin, in obliko 2, ki ne vsebuje nujno vseh vsebin in bralcu ponuja sprotno razlago vsebine) in ohraniti slovar težjih besed ob besedilu člena.

Lektorji vse, ki oblikujejo informacije javnega značaja, prosijo, naj imajo v mislih, »da ni vse nabutano, da je zraven slika pa da je kratko.«

Literatura

Greet FREYHOFF idr., 1998: *Make it Simple*. Dostopno 12. 7. 2018 na <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=gladnetcollect>.

Dragica HARAMIJA, Janja BATIČ, 2016: Celostno branje slikanic kot izhodišče za branje odraslih z motnjami v duševnem razvoju. *Jezik in slovstvo* 61/1, 35–45, 119–120.

– –, 2017: Lahko branje. *Med didaktiko slovenskega jezika in poezijo: ob 80-letnici Jožeta Lipnika*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. (Zora, 119). 296–314.

Dragica HARAMIJA idr., 2017: *Lahko branje: končno poročilo. Projektno delo z negospodarskim in neprofitnim sektorjem: študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2018*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Informacije za vse. b. d. Dostopno 12. 7. 2018 na http://www.zveza-sozitie.si/modules/uploader/uploads/news/files_news/INFORMACIJE.pdf.

International Federation of Library Associations and Institutions, 2010: *Guidelines for easy-to-read materials*. Dostopno 12. 7. 2018 na <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf>

Tijana MANDIĆ, 1998: *Komunikologija: psihologija komunikacije*. Ljubljana: Glotta Nova. Sabina PETEK, Nataša HITER RAVNJAK, 2017: Lahko branje za vse. *BRALNA pismenost v predšolski vzgoji in izobraževanju*. Ur. Dragica Haramija. Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

Veronika ROT, 2018: *Pogovor z vodjo projekta in direktorico zavoda Risa Tatjana Knapp*. Dostopno 12. 7. 2018 na <https://www.rtv slo.si/dostopno/clanki/999>.

Cveto URŠIČ idr., 2015: *Vodnik po pravicah invalidov*. Dostopno 12. 7. 2018 na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/invalidi_vzv/Vodnik_po_pravicah_invalidov.pdf.

Tomaž VEC, 2005: *Komunikacija – umevanje sporazuma*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Nika VIZJAK, 2016: *Priredbe leposlovja za otroke z motnjami sluha in govorno-jezikovnimi motnjami*: magistrsko delo. Maribor.

Nina VOLČANJK, 2018: *Učenje učenja govora in jezika pri učencih z motnjo v duševnem razvoju npr. u knjige v lahkem branju*: magistrsko delo. Maribor.

Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (ZDVDTP). *Ur. l. RS*, št. 41/83. Dostopno 12. 7. 2018 na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1866>.

Zakon o ratifikaciji konvencije o pravicah invalidov in izbirnega protokola h konvenciji o pravicah invalidov /mkpi/. *Ur. l. RS*, št. 37 (15. 4. 2008). Dostopno 12. 7. 2018 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/86045>.

Zoran SMILJANIČ, 2011: *Ilustrirana ustava Republike Slovenije (v stripu)*. Dostopno 12. 7. 2018 na <http://www.us-rs.si/strip/>.

ACCESSIBILITY OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES – DILEMMAS AND CHALLENGES

The Convention on the Rights of Persons with Disabilities requires that all information is accessible to people with disabilities in their comprehensible form, in a timely manner and at no additional cost. In order for this right to be fully enjoyed by the citizens of the Republic of Slovenia with mental disability, we undertook a challenge to transform the Constitution of the Republic of Slovenia into an easy-to-read form. The purpose of the paper is to present and evaluate the adaptation process with a special emphasis on the participation of proofreaders with mental disability. We selected four Articles that are relevant for people with intellectual

disabilities and were at the same time a challenge to adapt. The first version is faithful to the contents of the Article, articulated according to the special pedagogical discourse, the second one is interpretative. Both versions were assessed by a group of eight proofreaders, categorized according to the Social Protection of Mentally and Physically Impaired Persons Act (ZDVDTP, Official Gazette SRS No. 41/83). The assessment was carried out in accordance with the European rules for the preparation of information in an easily understandable form and special pedagogical discourse for communication with adults with mental disabilities. We found that proofreaders want all the information included in the original text of the Article, but in an understandable form for them. They expressed the desire to have an interpretative version of the Article next to its original form.
